

О.П. СКИБА

асистент кафедри філософії

**ПРОБЛЕМА СТИЛЮ МИСЛЕННЯ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ
Г. СКОВОРОДИ**

Мало хто з відомих мислителів отримує такі суперечливі оцінки своєї творчості, як український філософ Григорій Савич Сковорода. Багато дослідників ретельно аналізували і вивчали його твори, зокрема Д. Багалій, Д. Оляничин, Ф.А. Зеленогорський, І.В. Іванько, Б. Нікольський та Д. Чижевський, який у своїх працях „заново відкриває”

цього філософа. Та на відміну від багатьох інших, що гіперболізують одну сторону предмета свого дослідження, він робить спробу відшукати в ідеях Сковороди внутрішню єдність і цілісність. Наголошуючи на християнсько-містичному аспекті світобачення філософа, шляхом компаративного аналізу історико-філософського контексту, Д. Чижевський намагається виявити спорідненість між його думками та думками інших мислителів. Так, він проводить паралелі у поглядах Г. Сковороди і представників німецької містики (Екгарт, Тавлер, Сузо, Себастьян, Франк), містиків середньовіччя (св. Бенгард, Гуго від св. Віктора, Бонавентура), отців церкви (невідомий автор „Аеропагітика”) та представниками античності (Платон, Філон, Плотін).

У філософських поглядах Сковороди він виокремлює символічне, образне пізнання світу, своєрідну інтерпретацію Біблії та діалектику, що виявляється в антитетичності мислення та в активізації вчення про “коловорот”. Протилежності борються, суперечності переходять одна в одну, стають причиною руху і життя. І цей рух відбиває боротьбу добра і зла, світла і темряви, які не зникають і повертаються до свого початку. Поряд з діалектичністю, особливістю філософського мислення Сковороди виступає символізм. „Філософічний стиль Сковороди, – зазначає Чижевський, – це своєрідний поворот філософічного думання від форми мислення в поняттях до якоїсь первісної форми мислення – до мислення в образах та через образи”. Відбувається повернення від термінологічного вжитку слів до символічного їх ужитку. Сковорода застосовує скарб філософічної термінології до свого стилю думання, поняття стають символами. Символічне пізнання світу є дуже важливим, оскільки спрямоване на пізнання більш глибокого, прихованого сенсу речей, яке не є можливим поки людина не пізнає саму себе. „Пізнай самого себе”, – проголошує давньогрецький філософ Сократ, пізнати свою внутрішню, „істинну” людину запропонував український Сократ, Григорій Сковорода. „Внутрішня людина” у філософії українського філософа поєднується з символом серця, божественного в людині, яке повинно бути чистим і прозорим, бо через нього промовляє Бог, а втративши серце, людина втрачає зв’язок з богом і себе саму.

Уява Сковороди заглиблюється в складну структуру відношень знака і значень у слові, дошукуючись алегорико-символічного смислу. Він прагне до утворення складних словесних фігур, вибудовуючи примхливий стилістичний декоративний орнамент свого писання. І хоча дослідники XIX століття до розмаїтості стилю філософа ставляться зневажливо, про що свідчить оцінка дана, зокрема І. Снегирьовим, який характеризує стиль Сковороди як “недбалий.., повний провінціалізмів, непозначений печаттю доброго смаку”. Однак пізніше Б. Нікольський підкреслить, що в галузі письменства Сковорода являє собою диво, фантастичне за формою, яке поєднує в собі ознаки явищ, які тепер відокремились... “Думка його не дорозвинулася ще до ідейної картини, зупинилася на ступені орнаменту Знавці оцінять своєрідну чарівність цих візерунків.”[1, с. 245] І хоч можна не погоджуватися в цілому з висновком Нікольського і з його запереченням глибокого філософського змісту творів філософа, саме він відмітив характерні особливості стилю мислителя, що згодом дадуть підстави віднести його твори до стилю бароко.

Як зазначалося вище, творчість Сковороди деякі дослідники часто відносять до епохи бароко коли сухе термінологічне мислення замінюється фантастичними символами та емблемами, які допомагають людині пізнати глибше не лише світ, а й саму себе. Сковорода цінує думку невідривну від прагнень, бажань і емоцій людини, його відштовхує холодна знеособлена діяльність розуму, бо людина здатна пізнавати не лише розумом, а й серцем.. Стиль Сковороди, завжди нерівний і емоційно насичений, є глибоко індивідуальним, а слова крім прямого змісту мають прихований, переносний, символічний. Іноді вони багаторазово повторюються, і одні і ті ж поняття виражаються за допомогою різних слів (наприклад такі синоніми як натура, время, судьба, необходимость, фортуна і т. д. ототожнює з ім'ям Бога; для означення поняття матерії Сковорода використовує такі слова як рухлядь, лом, крушь, вздор, желчь, смерть, леть, тьма, сон, ложь, суета, раб тощо), це дозволяє краще розкрити нові грані вже відомого поняття, народитися новому знанню. Неодноразове використання порівнянь, антитез, епітетів допомагає передати емоції, переживання людини, викликати здивування, робить стиль мислення невід'ємним від стилю життя людини, від життя космосу. Іншими словами стиль передбачає з'єднання і прояв всіх здібностей: розуму, таланту, смаку, душі і розуму – разом утворюючих людину як цілісність, тобто згідно тлумачення стилю даного Ж. Бюффоном, “стиль це сама людина”.

За висловлюванням Ф. Кесседі про стилістичні особливості творів досократиків, зокрема Геракліта, „без вивчення його стилю неможливо правильно зрозуміти його вчення. І не лише тому, що його світогляд і стиль утворюють єдине ціле, а й тому що стиль є елементом, частиною ідейного змісту його вчення.” Близькість Сковороди до мислителів античності неодноразово відзначена дослідники його творчості і тому висловлені міркування Ф. Кесседі про стиль Геракліта певною мірою можна вважати справедливими і щодо Сковороди, вчення якого не можна правильно розуміти, ігноруючи своєрідність стилю його мислення. Він не лише сприйняв стиль сміливого шукаючого розуму, а й збагатив філософську думку властивим національній ментальності баченням світу. Філософія Г.Сковороди – це філософія „радості” людини, що знаходить своє щастя в пізнанні себе і шляху духовної самореалізації в гармонії з космосом.

Стиль мислення вперше стає предметом осмислення в період, коли красномовство і його теорія – риторика – виходять на авансцену суспільного життя в давній Греції в V ст. до н. е. В риторичних трактатах стиль виступає як якість форми мови, яка відсторонена від змісту – традиційно обумовленого, тобто вторинного, характеризується як спосіб вираження предметів, не володіючий властивостями предметів. І за словами Аристотеля, стиль заключає в собі не істину, а спосіб і манеру говорити, які і дозволяють судити про майстерність. Він вважав що “сила мови заключається більше в стилі, чим в думках” Що ж стосується сучасних концепцій мови і стилю, йому відводиться “роль посередника між індивідуальністю суб'єкта, світом історичних і культурних значень і іншими індивідуальностями, кожною з яких рухає прагнення до самовираження.” Стиль виступає засобом проекції індивідуальності в світ, в інші індивідуальності і в саму себе.

Смислова символічна трактовка стилю виявляє його комунікативне значення як каналу інтерсуб'єктивності мови культури, без якого важко уявити її функціонування, особливо в ситуації роздробленості, коли ціле, згідно постмодерністському баченню, визнається як стан плюральності. [4, с. 19]

Література

1. Іваньо І.В. Філософія і стиль мислення Г.Сковороди. – К.: Наукова думка, 1983. – 270 с.
2. Кукушкина Е.И. Познание, язык, культура. Некоторые гносеологические и социологические аспекты проблемы. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 263 с.
3. Сковорода Г. Твори в 2-х т. – К., Вид.-во АН УРСР, 1961. Т. I – 638 с.
4. Устюгова Е.Н. Стиль и культура: Опыт построения общей теории.– Спб: Санкт-Петербургский гос. ун-т, 2006. – 257 с.